

ven; dat zou slechts schade kunnen doen aan de juistheid en grondigheid der uitlegging. Maar de vraag is: wat verstaat men onder grammatica? Meent men, dat zij is de wetenschap van de woorden, hunne afleiding, vormen, beteekenis, samenstelling en constructie, zooals Cobet nader omschrijft, dan kan zij zeker dienen om de vormen en de uitwendige structuur scherp in 't oog te vatten en zoo een schijnbaar vasten grondslag te geven aan de uitlegging. Doch daargelaten nog het gevaar, dat men eenen schrijver gebonden acht aan regels, die hij niet gekend, althans niet in acht genomen heeft, kan *deze* grammatische uitlegging toch niet voldoende doordringen in wat het eerste en het laatste is in het woord: de zin, de gedachte, de levende eenheid, aan welke de grammatische vormen dienstbaar zijn.

Om tot eene gezonde uitlegging te komen, moet men eerst het woord, voor zoover dat te bereiken is, als levend woord op zich laten inwerken; daarna wat in vorm, beteekenis en constructie der woorden duister of onzeker blijkt, grammatisch vaststellen, waarbij het historisch milieu van den schrijver, zijn individualiteit, zijne opvatting en het genus van literatuur, waartoe zijn werk behoort, in rekening moeten komen; en eindelijk moet dan het geheel nogmaals, als geheel, door den uitlegger worden gevoeld en overwogen.

Deze eischen gelden natuurlijk in de eerste plaats die geschriften, welke als kunstwerken moeten worden beschouwd, zoowel in proza en poëzie; voorts, hoewel in mindere mate, die, welke door diepte van philosophischen of religieuzen zin moeilijk te verstaan zijn, ofschoon ze geen kunstwerken mogen heeten, bijv. de geschriften van Aristoteles, Kant, Hegel; Tertullianus, Thomas